

Slovensko narod(nost)no vprašanje: akademska tradicija ali ideologija?*

Na nivoju različnih javnosti, denimo znotraj političnega diskurza, bi lahko rekli, da je poseben znak javnih (re)prezentacij t. i. narodnega manjšinstva na Slovenskem med drugim splošno razberljiva signalizacija o neproblematičnosti te tematike, ki gre z roko v roki s ponašanjem z visoko (“nad evropskim standardom”) pravno zaščito in prepričanjem o popolni, zgledni demokratičnosti, ki da obvladuje manjšinsko življenje v Sloveniji. Toda medtem ko je take predstave – še vedno znotraj presoje političnega diskurza – moč gledati na primer kot (sicer podkomuniciran in nedomiseln izkoriščen politični in ideološki) vidik kontinuuma politične kulture na Slovenskem, kot eno od demokratičnih tradicij Slovencev, kot načelni zgodovinski odnos politično formiranega slovenstva do jezikovno in kulturno drugačnih, se taista nezdvo mljenost kaže kot manko in restrikcija, kadar gre za strokovni, družboslovni, analitski diskurz. Z drugimi besedami: nejasno ostaja, zakaj monopolni strokovni govor, ki ga reprezentira tradicija t. i. slovenskega narod(nost)nega vprašanja, (še vedno) tako popolnoma koroborira političnega, da se postavlja celo vprašanje, ali ga morda celo ne generira.

Nadaljnja očitna posebnost te tradicije je, da je zavarovana z izjemno politično močjo. Ta moč je tolikšna, da je diskurz o t. i. narod(nost)nih manjšinah, ki so tako rekoč izključni predmet tega specialističnega znanja, v javnostih vseh vrst v zadnjih nekaj desetletjih v Sloveniji tako pozitivističen in afirmativen, da ga gre obravnavati kot svojevrsten fenomen, zanimiv za družboslovno analizo: vzdržuje pa ga specialistično znanje, ki se samo predstavlja kot družboslovna analiza. Taka konstelacija predvsem bolj kot kaka

** Besedilo je nastalo kot del doktorske disertacije in je za to objavo le neznatno prirejeno. Pri izboru gradiva za pričujoči pregled sem se v glavnem ravnala po Bibliografiji objav Inštituta za narodnostna vprašanja, ki jo je zbral in objavil Janez Stergar (1995). Kolegoma prof. Janezu Stergarju in prof. dr. Miranu Komacu se tudi zahvaljujem za prebiranje rokopisa in zelo tehtne pripombe.*

druga odpira vrsto etičnih vprašanj – začenši s prvim: čigavo naracijo producira analitik?

Vztrajno koprodukcijo teh dveh diskurzov, političnega in strokovnega, najprej izpričujeta že njuni tesno prepleteni zgodovini. Močna politična zavarovanost narodnomanjšinske teme izvira še iz časa po prvi svetovni vojni, ko so Slovenci oziroma elite – nosilke projekta slovenskega nacionalizma – podobno kot drugje v Evropi politični okvir razpadlega srednjeveškega fevdalnega imperija zamenjale za članstvo v nacionalni (“narodno” definirani) državni skupnosti. Stergar (1995: 4) npr. zgodnjo generativno plast komplementarnega strokovnega diskurza identificira v takih proizvodih zgodnjega nacionalizma, kot sta program *Zedinjene Slovenije* iz leta 1848 in *Kozlerjev zemljevid* (1853). – Na samem začetku našega stoletja, leta 1905, pa se je po zgledu čeških narodnobuditeljskih krogov oblikoval praški krog slovenskih študentov – radikalnih nacionalistov, ki so z mnogimi akcijami opozarjali na “narodnostno ogrožene” dele slovenstva (*ibid.*). –

Vsaj dva člana tega študentskega kluba, Lavo Čermelj in Vinko Zorman, sta bila odločilna pobudnika in dolgoletna člana leta 1925 ustanovljenega *Manjšinskega inštituta*, ki je svoje strokovne tematike črpal predvsem iz prepričanja, da je

po prvi svetovni vojni ... tretjina Slovencev ostala izven meja Slovenije. Manjšinski inštitut v Ljubljani je raziskoval položaj Slovencev v sosednjih državah (Italiji, Avstriji in Madžarski) in nemško ter madžarsko manjšino v Sloveniji in zbiral dokumentacijo in literaturo o manjšinskih vprašanjih (Stergar 1995: *ibid.*)

Popolno sozvočje med strokovnim programom in interesi nacionalistične politike je izkazoval tudi delovni program inštituta, ki si je za prednostno nalogo zadal obdelave in grafične ponazoritve “narodnostne situacije širšega slovenskega ozemlja” v Jugoslaviji in zunaj njenih meja “v znanstvene, informativne in propagandistične namene” (Stergar 1995: 5). – V aprilu 1941, po fašistični okupaciji, je inštitut prenehal delovati, leta 1944 pa je *Izvršni odbor Osvobodilne fronte* na osvobojenem ozemlju v Rogu ustanovil partizanski *Znanstveni inštitut*, ki je nekaj pozneje dobil tudi *Oddelek za mejna vprašanja*: ko je bil ta inštitut leta 1948 razpuščen, je na osnovi omenjenega oddelka nastal sedanji *Inštitut za narodnostna vprašanja* (Stergar 1995: 7–10), ki je ob različnih drugih ustanovah (ZRC SAZU, zlasti *Inštitut za izseljenstvo*, *Geografski oddelek in inštitut* pri Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, zgodovinske visokošolske in raziskovalne ustanove in nekateri drugi) še dandanes poglavitni producent znanja v tradiciji slovenskih etničnih študij. Značilno je, da se delokrog in tematike ves čas obstoja inštituta in njegovih predhodnikov ravnajo po kriteriju nacionalističnega interesa (in od leta 1991, naj rečemo z dosledno legalistično formulacijo, po nacionalnem interesu): prednostna, če ne malone izključna predmeta obravnav sta bila in sta še vedno

konstitutivni madžarska in italijanska narodna manjšina v Sloveniji na eni strani in slovenske manjšinske populacije v Italiji, Avstriji in na Madžarskem na drugi; v zadnjem času, leta 1991, je bila kot področje dela npr. *Inštituta za narodnostna vprašanja* definirana tudi t. i. situacija Slovencev v bivših jugoslovanskih republikah.¹ Občasne obravnave dosega tudi romska problematika in v zadnjem času politično aktualna tematika t. i. staroavstrijske manjšine. Iz tega repertoarja je razvidno, da se znotraj preučevanj t. i. slovenskega narodnega in narodnostnih (t. j. manjšinskih) vprašanj za relevantno šteje le problematika, ki je utrjena, zgodovinska, avtohtona, da ne rečemo primordialna, in ki jo kot tako v svojih temeljnih pravnih aktih izrecno prepoznava tudi slovenska država.² V obeh diskurzih je izenačevana s problematiko nacionalnih manjšin; razlika je nemara v tem, da je v strokovnem diskurzu ta enačaj bolj ali manj impliciten (da ne rečem samoumeven), v legalno normativnem pa ekspliciten.

Nosilci tradicije slovenskega narodnostnega vprašanja so svojo vezanost na nacionalistično politiko v preučevanju etnične problematike v preteklosti izkazovali še drugače. Značilno je tematsko in taksonomično preklapljanje ali pravzaprav drsenje osrednjih predmetov in topik. Tako npr. objave pred letom 1945 precej govorijo o cerkvenih razmerah med slovensko manjšino zunaj meja Jugoslavije ali pa se jim v celoti posvečajo (npr. Anonimus 1931; Čermelj 1936). Po letu 1945 je ta tematika praktično izginila iz strokovnih obravnav, ali pa se je omejila na kratke orise, ki tovrstno evidenco sicer upoštevajo kot diagnostično za podeželsko slovenstvo v zamejstvu, vsebinske in podatkovno napolnjene obravnave pa so se ob večjem preselile na tisto, čemur moramo vsaj s stališča opazovalca iz takratne Slovenije reči reprezentacijsko obrobje, zlasti v desničarske medije in publikacije v zamejstvu in politični emigraciji. Tako se je v pisanju po letu 1945 za dele slovenskega zamejstva redno pojavljala trditev, da je bila slovensko zavedna katoliška duhovščina bistvenega pomena za ohranjanje slovenščine in slovenske zavednosti zlasti v ruralnih razmerah in pod pritiski potujčevanja. Značilna argumentacija uvaja razlikovanje med cerkvenimi oblastmi kot večinoma instrumentom "raznarodovanja" in "preprosto duhovščino", ki je služila narodni stvari (prim. npr. Novak in Zwitter 1945: 291; 381ff). – Hkrati se je seveda ta diagnostika tudi podredila zapovedanemu "marksističnemu" pogledu in je torej celotna tematika ob večjem potonila v okvir obravnav političnega konservatizma med manjšinci zunaj Slovenije, njihovega "slogaštva" oz. simpatiziranja s potujčevalci in sploh pomanjkljive artikulacije "nacionalne zavesti" (za razvito tovrstno argumentacijo gl. npr. Pleterski 1965). – Obenem je taksonomija etničnega vztrajno drsela od zelo širokih k vedno ožjim kategorijam; tako je npr. Čermelj konec tridesetih let (1939: 10) ugotavljajoč, kako krivični in zavajajoči so bili državni popisi glede narodnostne izreke v letih 1931 in 1936 v Julijski krajini in Beneški Sloveniji v

¹ *Tedaj je bil Ministrstvu za znanost in tehnologijo RS prijavljen projekt nosilke Vere Kržišnik Bukič z naslovom Položaj in vloga Slovencev v jugoslovanskem prostoru; s pogodbo je bil projekt, ki je tovrstno tematiko uvedel, potrjen sredi naslednjega leta (podatki iz tajništva Inštituta za narodnostna vprašanja). Kasneje se je ta tematika širila še na Slovence v Bosni in Srbiji.*

² *Autohtoni madžarsko in italijansko manjšino kot konstitutivni državni populaciji navaja slovenska ustava, Slovence na Hrvaškem, "zlasti v Istri, Gorskem Kotarju in Medmurju" kot slovensko manjšino pa eksplicitno navaja Resolucija Državnega zbora RS iz leta 1996 (gl. op. 20; prim. Jevnikar 1998: 21, 74).*

Italiji, zapisal: "Kljub vsej raznarodovalni akciji smemo mirno trditi, da živi danes v Italiji še vedno najmanj 600.000 Slovencev in Hrvatov, in sicer narodno zavednih Jugoslovanov."

Prav ta kategorija, "narodno zavedni Jugoslovani", je bila v literaturi narod(nost)nega vprašanja pred letom 1945 velikokrat pomensko zaokrožena tako, da se je o Slovencih in Hrvatih govorilo kot o Jugoslovanih ("Narodni dom je ime, ki ga mi, jugoslovanski ljudje, dajemo ljudski hiši, zgradbi Slovanov, ki daje zatočišče njihovim intelektualnim dejavnostim, športnim klubom, dobrodelništvu, hranilnicam ...," Anonimus 1927; prim. tudi npr. Čermelj 1936) ali pa kar Slovanih. – "Naš narod" so bili še leta 1933 brez ostanka tudi gradiščanski Hrvatje, od katerih je bilo npr. pričakovati, da bodo skupaj z "Rabskimi Slovenci" kot "naraven most med nami in Slovaki, med Jugoslavijo in Češkoslovaško," kot je v knjižici, ki jo je podpisal s psevdonimom Pavlovič, glede povojnih izjalovljenih panslovanskih upanj zapisal Čermelj (1933: 102). – Že takoj po letu 1945 so se tako inkluzivne kategorije okvalificirale in razdelile na Slovence, Hrvate, gradiščanske Hrvate itd. – Tudi cilj teh raziskav je bil v času do druge svetovne vojne izrecna koroboracija nacionalistične politike: kot je zapisal Čermelj (1933: 102), je zaradi graditve "trdne vezi slovanstva", ki mora postati "ločilni zid med Nemci in Madžari", na severozahodu potrebno,

... da z večjim zanimanjem sledimo kulturnemu in nacijskemu [sic!] razvoju naših najsevernejših sonarodnjakov in da jih v njihovem delu podpiramo in bodrimo. Zlasti mladina je poklicana, da se seznanj z življenjem in usodo naših bratov zunaj državnih meja. Cilj naj bo končna združitev vseh Jugoslovanov, do tega cilja pa naj vodi geslo: "Kjer Jugoslovan, tam Jugoslavija" (poudarki izvorni).

Poudarek na jugoslovanstvu je, kot rečeno, sosledno z razvojem zgodovinskih dogodkov plahnel, tembolj pa se je po letu 1945 uveljavil neki drug akcent, ki je že impliciran v gornjem Čermeljevem zapisu: problem "kulturnega in nacionalnega razvoja" in zlasti rasti in razvoja "narodne in politične zavesti/zavednosti" (npr. Pleterski 1965) slovenskih manjšincev v sosednjih državah: na kratko bi ga označili kot socialno developmentalistično nocijo, ki je za produkcijo študij slovenskega narod(nost)nega vprašanja bila (in kot bomo lahko pokazali spodaj, še vedno je) osrednjega pomena.

Povedati je namreč treba, da so bile študije v tej tradiciji še v šestdesetih in sedemdesetih letih v ogromni večini zgodovinske, socialnogeografske, demografske in domoznanske, prav vse pa so uveljavljale premiso nekakšnega socialnega developmentalizma; v uvodniku v prvo številko revije *Razprave in gradiva*, publikacije *Inštituta za narodnostna vprašanja* v letu 1960, je npr. njen urednik, Drago Druškovič, prevladujoča področja dela svojih sodelavcev (in kontributorjev v volumen) označil takole (str. 7):

... prikaz izključno teoretskega političnega značaja in politične prakse še posebej, nadalje analizo s področja mednarodnega prava,

poglavje iz diplomatske zgodovine in splošne zgodovine, obravnavo pozitivne zakonodaje, namenjene manjšini, in njene prakse, demografsko študijo o ljudskem štetju, dokumentacijo o narodnostno političnem prizadevanju manjšin v zvezi s pozitivno zakonodajo na področju manjšinskega šolstva in ... s problemi zvezano gradivo (zakonske osnutke za manjšinsko šolo in podatke o obmejnem gibanju prebivalstva na temelju sporazuma med sosednjima državama).

Šele nekako od začetka osemdesetih let so se pojavljale tudi študije o (normativni) dvojezičnosti v šolstvu, potem pa še sociolingvistični orisi in sociometrične študije s kvantitativnimi metodami (anketiranje, vprašalniki) ter izrazito politološke študije (volilni sistemi in rezultati, politična kultura med elitami, zgodovina strank, gibanj in drugih ustanov itd.). – Neka pomembna vmesna zvrst pa se je skozi ves čas, že od začetkov v dvajsetih letih, ukvarjala s pravno in politično dokumentacijo o nacionalnih manjšinah, z zgodovino in delom političnih in kulturnih organizacij med manjšinami ter pravnimi instituti med to ali ono manjšinsko populacijo. Slednje, in pa seveda sociometrične študije, je mogoče gledati kot pretežno sinhronistično zvrst med drugimi, ki so pretežno historiografske; vsem pa je skupno neproblematično izhodišče, po katerem so nacionalne manjšine realitetno populacijsko dejstvo in zagotovljena kvantiteta, del naroda, ki živi zunaj matične države, kot obče uveljavljeni skrajni (in edini) pomenljivi perimeter raziskovanja etničnega.

Na tem mestu smo dolžni trditve nekoliko okvalificirati.

Ni dvoma, da je mestoma taka metodologija povsem upravičena, denimo, kadar gre za sociometrično raziskovanje populacij, katerih člani so skozi demokratične politične institute samoizjavljeni in zakonsko zaščiteni kot pripadniki takih ali drugačnih manjšin in ki iz takega statusa vlečejo nekatere poglobitve življenjske vire (v kontekstu nacionalnih manjšin je npr. mogoče meriti "etnično vitalnost", prim. npr. Nečak-Lük 1995; 1998: 7–10, torej upravljanje take skupinske ideologije in vzdržujoče jo prakse). V takem primeru je jedrna kategorija raziskovanja, eksplicitno ali implicitno, obnašanje in funkcioniranje takega statusa samega, torej načini, kako je status kot vir izkoriščen in sporočan ter kakšna so vsebinska polnjenja njegovega pomena in socialno rezonantno manifestiranje. Realitetno dejstvo namreč gotovo je, da je manjšinstvo tudi akterski samopripis. – Toda raziskovalni smisel je povsem preobrnjen, kadar raziskovalec tak pripis opazovancu kratkomalo pritakne kot samoumevnega, kot "objektivno" kategorizacijo. Takrat se v celem izkaže esencializirajoči in ideologizirajoči osrednji postulat socialnega developmentalizma, uveljavljenega v preučevanju slovenskega narodnega vprašanja, po katerem gre pri t. i. manjšinah za skupine, ki so zaradi odrezanosti od matičnega naroda nekoliko zakasnile na univerzalnem zgodovinskem pohodu "narodnostnega napredka", ta pa bo nujno pripeljal do točke razvitega nacionalizma oz. polne "narodne in politične

³ Medtem ko so drugi stereotipni navedki presplošni, da bi jih bilo smiselno pripisovati posameznim avtorjem (so pa njihove generativne plasti in situacijske naložbe prav gotovo snov za posebno študijo), to nacionalistično korpuskulo navajam iz Makarovič 1995: 241. Sestavek je znamenit in kar prototipen v svoji mitično nacionalistični držbi. – Za poglobljeno kritično oznako gl. Knežević-Hočevar 1997.

zavesti”, pač take, kakršno ima “matični narod”: prav manko take zavesti je namreč tisti očitni deficit, ki manjšino kot tako pravzaprav določa.

V luči povedanega je mogoče postaviti, da se okvir takega pojmovanja, ki je v bistvu različica in aplikacija nazora o primordialnem etnosu, najprej pomembno vzajemno informira z diskurzom nacionalističnega zgodovinopisja. Ta svojo analitsko legitimiteto konstituira z različnimi prijemi: zlasti z diahronim kolekcioniranjem izbranih t. i. “kulturnih” znakov, ki da so (bili) diagnostični za slovenstvo (“Slovence je skozi zgodovino ohranjala samobitna kultura”; “kozolec je že stoletja izključna slovenska posebnost”); skozi lingvistični argument, ki naravne jezike razvršča okrog “krovnega,” “vrhovnega” umetnega jezika čisto tako, kot da so si prvi in drug “od vedno” vzajemni kriterij in homologni vidiki entitete (“slovenščina se je od časov slovanske poselitve razvijala skozi vrsto dialektalnih rab”); z diahrono racionirano “državotvorno” zgodovino (“slovenska država je uresničeni tisočletni sen Slovencev”); s konstrukcijo diahrono skupinskosti, npr. z retroaktivacijo smisla, ki ga nosijo imaginirani in mitologizirani akterji (“Slovenci smo imeli namreč v Trubarjevem času samo dve možnosti: ali postati narod ali pa izginiti”³). – Temeljni trik perspektive nacionalistične zgodovine je torej razvrščanje diahronih in kontekstualno raznorodnih fenomenov *ex aequo*, tako da se konstruirajo velike mitske monade: “slovenstvo,” “slovenščina,” “narod”. Nepregledno množico raznovrstnih in močno različnih, lokaliziranih kulturnih in jezikovnih praks je npr. mogoče inkluzivno in za nazaj interpretirati in poenotiti kot znake take entitete, vso zgodovinsko faktografijo pa nanizati in predstaviti tako, kot da je bilo “zavedno slovenstvo” ali pa, denimo, “slovenska država” od vedno notranji smisel in cilj zgodovinskega procesa, katerega akter je mitično in dramatsko sinhronizirana kolektiviteta: “mi.” Slednja je skupnost živčih Slovencev hkrati z vsemi krvnimi predniškimi linijami noter do pradavnine. Mizanscena tega dogajanja je teritorij “zgodovinske slovenske poselitve” oziroma univerzalizirano za vsako kontekstualizacijo skozi čas, “slovenskega etničnega ozemlja”. Obrobja tega ozemlja so iz tega procesa na nesrečen način izvzeta tako, da jim je bil odrečen prav ta “naravni” razvoj, kar je situacija, ki jo je potrebno venomer dejavno korigirati. – Afirmativnost in pozitivizem odnosa do manjšin na Slovenskem sta potemtakem v luči teh preudarkov tako v političnem kot v strokovnem diskurzu tradicije narodnega vprašanja le navidezno permissivni in libertarni potezi: v resnici se formirata po opisanih močno restriktivnih premisah nacionalistične percepcije lastnih konstitutivnih kontinuitet, saj je tako edino mogoče konstruirati (z Andersonom, 1983, bi rekli: zamišljati si) “narodnomanjšinsko” kolektiviteto, ki je označevana, naj rečemo s psihoanalitsko besedo, kot “spodleteli mi”.

Rečeno še drugače, retrovizija, s katero se legitimira nacionalna država, je hkrati tudi generativno polje z akademskim in političnim

monopolizmom zavarovane produkcije klasičnih slovenskih etničnih študij. Skladno s svojimi središčnimi monadami (slovenstvo, slovenščina, narod, narodna manjšina, slovensko etnično ozemlje) "narodnostne" manjšine zunaj svojega državnega teritorija gleda kot "odrezane ude narodnega telesa," ki jih je v tak položaj potisnila vrsta "zgodovinskih krivic". Zaradi teh manjšina, ki je definirana neproblematično, kot "objektivno" del slovenskega "naroda," podlega "potujčevanju," "asimilaciji," "izgubi jezika in kulture" in "pomankanju slovenske zavednosti" (to je dejavnik, ki je hkrati posledica in razlog "asimilacije"), "matica" pa mora "ob pomoči zavednih elementov v manjšini" (ali pa obratno) to narodno identitetno afazijo premagovati in si prizadevati za "rast slovenske nacionalne zavesti".

Že leta 1946 je še en znamenit sodelavec *Oddelka za mejna vprašanja* tedanjega *Znanstvenega instituta*, Fran Zwitter, na primeru Beneške Slovenije izdelal diagnozo take narodnostne afazije. Potem ko ugotavlja splošno "prirodno in socialno" zaostalost območja in zapiše, da jo dodatno otežuje še okoliščina, da "se jim kultura ne nudi v jeziku naroda", Zwitter (1946: 11) ugotavlja:

Med to zaostalo ljudstvo so prišli med to [drugo svetovno] vojno slovenski partizani. [...] Beneški Slovenci, ki so prej le govorili svoje domače primitivno slovensko narečje, a jim je bila sicer neznana vsa slovenska kultura in življenje slovenskega naroda, so se seznanili z gibanjem, ki jih je prebudilo iz njihove narodne nezavednosti, politične neaktivnosti in tope vdanosti v svoj položaj, seznanili so se s slovensko knjigo, pesmijo in mitingom. [...] Jugoslavija je ... postavila na londonski konferenci zahtevo po ozemlju beneških Slovencev. Ona zahteva njihovo priključitev na podlagi etničnega načela, ker je njihovo ozemlje čisto slovensko in ker Jugoslavija ne more dopustiti, da bi oni ostali kakor doslej brez vseh dobrin nacionalne kulture še dalje v sistemu nacionalnega zatiranja in socialne ter kulturne zaostalosti.

Če naj ta argument prevedemo v prigodni logizem, sta restriktivni premisi takega diskurza na prvi pogled dve, razločeni: najprej primordionalna, ki ljudi razvrsti po objektivnem, skorajda bi rekli, biološkem kriteriju kot Slovence kljub temu, da ne kažejo kulturnih znakov slovenstva (= neznana sta jim "vsa kultura in življenje slovenskega naroda"). Druga restrikcija je posledica prve in ji je navidez komplicitna: Slovenec je lahko le človek s primordionalnimi etničnimi obeležji (= četudi ne pozna kulture in življenja "svojega" naroda in je njegova varianta nacionalnega jezika "primitivna"). V resnici pa sta ti premisi travestija ena druge: to pomeni, da v resnici tvorita tautologijo: Slovenec je lahko samo tisti, ki je Slovenec, to pa spet pomeni, da je arbiter definicije vedno politična moč. – Afirmativnost in sploh vsakršna "monolitnost" v strokovni obravnavi problematike narodnostnih manjšin sta bili torej gotovo značilni za bivši socialistični režim v Sloveniji, za katerega je bila tematika

konstitutivnega pomena, tudi kot komplement federalistične ideologije “bratstva in enotnosti;” zraven pa je predstavljala zanesljivi, hvaležno enoznačni tematski rezervoar za sistemsko nujne reafirmacije ideološke “pravovernosti”.

V sedemdesetih letih je v slovenskih narodnostnih študijah (in sočasno v zadevnih političnih stališčih) prišlo do korekcije opisanega linearizma in progresivizma: to pa v glavnem skozi aksiom, da so nacionalne manjšine “subjekt lastnega razvoja”. Primer zgodnjega takega stališča je npr. ubesedil Drago Druškovič (1973: 40) v svojem kratkem spisu o koroški nacionalni manjšini: potem ko daljši pretres ljudskih štetij in vprašanja številčnosti manjšine ter problematike člena 7 *Avstrijske državne pogodbe* sklene z ugotovitvijo, da podoba sodobne Koroške “nikakor ni črnobela”, saj se morajo predsodkov znebiti ne le “avstrijski sosodje”, temveč tudi Slovenci, zapiše:

Gornji kratek pregled dejstev, kljub svoji fragmentarnosti, potrjuje nekaj hipotez. Primer koroških Slovencev potrjuje njihov prehod od hipoteze k zakonitosti. Pri tem mislim na posebne poteze nekaterih skupnosti, h katerim zaradi vrste značilnosti lahko prištejemo tudi koroške Slovence. Take skupnosti zaradi vrste okoliščin razvijejo lastne, individualne poteze, ne da bi pri tem prerezale popkovino, ki jih veže s celoto njihovega etničnega izvora, z izvorno nacijo. V določenem smislu Korošci potrjujejo hipotezo, po kateri so etnične skupine pod določenimi pogoji vse prej kot integrativne, “integrativne” v smislu asimilacije ali anihilacije svojega narodnega značaja, in da asimilatorne tendence, ki so se pojavile v 19. stoletju, ohranjajo svoj strateški značaj tudi v drugi polovici našega stoletja (Druškovič 1973: 40–1).

Novoodkrita subjektiviteta narodnostnih manjšin je imela svojo politično prebeseditev: (slovenska) manjšina je “most med narodi”, živi pa v “skupnem (slovenskem) kulturnem prostoru”. Slednji je bil tudi (rekli bi, oportuna ali sinhronistična) prebeseditev nacionalistično esencialističnega “slovenskega etničnega (= historičnega poselitvenega) teritorija”. Sočasno se je preusmerila ost nacionalističnega diskurza o manjšinah. Če je namreč tik po vojni, v letu 1946, Bogo Grafenauer lahko nerešeno “vprašanje [avstrijske] Koroške” s stališča “nas Slovencev” lahko radikalno postavil kot “vprašanje zmage demokracije” (str. 91), se je v sedemdesetih in osemdesetih politični diskurz v Sloveniji prevešal k defenzivnosti in k precizacijam teoretsko zelo kompozitnega, samoupravnega libertarizma o položaju narodov in narodnosti (= manjšin):

Ena od bistvenih predpostavk razvoja socialističnega samoupravljanja je namreč tudi razvoj odnosov med narodi in narodnostmi Jugoslavije na samoupravni podlagi. To pomeni, da enakopravnost narodov in narodnosti ni zasnovana zgolj na spoštovanju splošnih demokratičnih človekovih pravic. Uresničevanje narodnostne enakopravnosti in doseganje dejanske enakosti teče vzporedno in v skladu s celovitimi družbenimi prizadevanji za osvoboditev dela od

kakršnegakoli odtujevanja, izkoriščanja in podrejenosti. Narodnosti so v tem okviru enakopraven subjekt, ki ob pomoči širše družbene skupnosti uresničujejo pravico do razvoja svojih narodnostnih posebnosti, jezika in kulture (Lük 1980: 28).

Kardeljanski nazor, ki je pravico do kulturne idiosinkrazije in afirmacije (primordialno pojmovane) etnične različnosti enačil s temeljnimi človekovimi pravicami in bistvom zgodovinskega procesa širjenja demokratičnih svoboščin, je v luči nekaterih sodobnih polarizacij med t. i. multikulturalizmom in postmodernimi stališči kakega Richarda Rortyja manj relikv sociološkega naivizma svojega časa kot pravzaprav anticipacija nekaterih zelo pomodnih teoretizacij (prim. Jenkins 1995: 97ff; Billig 1995: 154ff; Taylor 1994; Goldberg 1997).

Posebno elaborirano politološko teoretizacijo manjšinske skupinske subjektivitete je v okviru slovenskih etničnih študij razvil Miran Komac (1990, 1990a); bila je med drugim laskavo, četudi nekolikanj zmedeno označena kot "Prehod na način raziskovanja, ki temelji primarno na spoznanjih znanstvene discipline in je primerljiv po metodah sodobne znanosti ... v poznih 80- tih letih", ki da je "podal tudi teoretična izhodišča za raziskovanje narodnega vprašanja" (Klopčič 1995: 1). – Osrednja točka te teoretizacije je postavka, da so nacionalne manjšine

... neke vrste idiosinkratični narodnostni organizem, katerega razvoj[a] ... ne določajo samo zunanje, temveč tudi notranje, v procesu dvotirne socializacije izoblikovane zakonitosti (Komac 1990: 3; 1990a: 256).

Narodno manjšino, meni Komac, zaznamuje specifična politična (sub)kultura, ki jo določa medsebojno prepletanje ... oziroma vraščanje druge v drugo, dveh med seboj neodvisnih spremenljivk – enotnega političnega sistema in vsaj dveh različnih (večinske ter manjšinske) narodnostnih identitet (Komac 1990a: 249), ti dve spremenljivki pa tudi generirata okoliščine dvotirne socializacije na individualni ravni. – Nacionalna manjšina je nadalje kot "specifična družbena skupina" zgodovinska kategorija, ki se zgodovinsko tudi razvija, nekako na trojnem stičišču interiorizacije svojega neposrednega (večinskega) kulturnega in političnega okolja, odnosov na relaciji manjšina-matica in lastnega notranjega razvoja (Komac 1990: 3ff). – Omenjeno narodnostno manjšinsko (sub)kulturo gre po povedanem opredeliti kot

... takšno obliko političnega vedenja pripadnikov manjšine, znotraj katerega se narodnostna identiteta pojavlja kot dvosmerni trajno obstoječi sindrom: a) na eni strani predstavlja boj za ohranjanje in zagotavljanje kontinuitete narodnostne identitete temeljno spodbudo in motiv političnega delovanja pripadnikov manjšine, b) na drugi strani pa narodnostna identiteta (še posebej tisti elementi, ki izvirajo iz zgodovinskega spomina in odnosov med večinskim narodom in manjšino) uravnava, oblikuje in kanalizira smeri in oblike

⁴ *Kakor prav gotovo kaže tudi dejstvo, da nedavno, leta 1996 v Državnem zboru RS sprejeta Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije (Ur. l. RS 1996, VI/7, ss. 2946–2948) vsebuje vse našete elemente: v prvem poglavju ugotavlja, da "območja sosednjih držav, na katerih živijo avtohtone slovenske manjšine, sestavljajo skupaj z Republiko Slovenijo skupni slovenski kulturni prostor"; nadalje, da so "pripadniki avtohtonih manjšin, zamejski Slovenci ... dragocen most sodelovanja in dobrega sosedstva Republike Slovenije in njenih sosednjih držav"; v drugem poglavju pa ugotavlja, da "Republika Slovenija priznava avtonomnost in politično subjektiviteto avtohtonih manjšin v sosednjih državah". – Pri oblikovanju resolucije je odločilno sodeloval tudi tim strokovnjakov Inštituta za narodnostna vprašanja (prim. tudi Jevnikar 1998:20. ff), ki je zbral in uredil tudi gradiva s posveta, na katerem je bil predlog resolucije obravnavan (Jesih 1997).*

političnega delovanja – determinira psihološke vidike političnega vedenja, vpliva na politične usmeritve in oblikuje politični slog (Komac 1990a: 250).

Komačev sklep je, da so nacionalne manjšine resda del matičnih narodov, ki živijo v sosednjih državah, vendar se zaradi prepletanja etničnih prvin z vplivi/pritiski, ki prihajajo tako s strani večinskega naroda kot tudi s strani matičnega naroda (ti vplivi so gospodarski, družbeni, politični, ideološki in kulturni), spreminjajo v razmeroma samostojne narodnostne tvorbe (1990: 256).

Vendar označeni premik ni bistveno vplival na afirmativnost in pozitivizem diskurza o manjšinah v slovenskih etničnih študijah. Jedro odmika od dotedanjega razvojnega linearizma gotovo predstavlja (implicirano) spoznanje, da preprosti kavzalizem "zgodovinskih krivic" kratkomalo ne zmore pojasniti nobenega vidika družbenega življenja znotraj t. i. nacionalne manjšine: da je torej interpretativni okvir "zgodovinskih krivic", ki je manjšino kot "ud narodovega telesa" "odrezal od matice", morda sicer na nekaterih diskurzivnih ravneh celo ubranljiv, ni pa posebej analitsko ploden, in da pretres sosledij takih "krivic" navsezadnje ne producira enoznačnih, včasih pa celo ne smiselnih rezultatov. – Prav lahko bi tudi ugibali, da se je bolj kot za kake strokovne rabe tedaj kazala potreba po prenovljenem izhodišču za politični dialog s sosednjimi državami. Postavka o subjektiviteti in socialnokulturni idiosinkraziji nacionalnih manjšin namreč sama na sebi sicer lahko izkaže neposredno raziskovalno vrednost, vendar, kot rečeno, ni povzročila kakega bistvenega razmaha empiričnih študij; se je pa morda izkazala za uporabno kot deklarativen politični temelj trojnega odnosa med "matico", "manjšino" in državo "gostiteljico", v kateri manjšina živi.⁴

Ker torej prenovljeno gledanje ni pobudilo bistvene kvalitativne rasti empiričnih študij, slovenske narodnomanjšinske študije svoj predmet preučevanja, pripadnike narodnostnih manjšin, še vedno in vztrajno razrešujejo vsakega razpoznavnega akterstva, ki ga zgolj implicirajo skozi obravnave, denimo, manjšinskega tiska ali prisotnosti medijev iz "matice"; manjšinske kulturne tvornosti (ki se, kot je značilno, venomer ravna po nekakšnih folklorističnih vodilih, prim. Šumi 1995: 184ff), normativne dvojezičnosti ali političnih stališč, ki tozadevna mnenja, stališča ali politike posameznikov in formalnih organizacij posplošujejo kar na celotno "manjšino"; na inhibirano, implicitno maso, ki kakor da enoznačno stoji za temi reprezentacijami. Še več, celo v (izjemno redkih) študijah, ki prinašajo in citirajo informatorska mnenja, akterji praviloma niso označeni drugače kot kratkomalo "pripadniki manjšine", kakor da je ta socialni pripis za njihovo analitsko reprezentacijo edini relevanten – in čisto kakor da je neposredovan odraz nekakšne realitete.

Prav tako v slovenskih etničnih študijah ni prišlo do vključitve v sodobni prevladujoči zahodni, zlasti anglofonski sociološki, zgodovinski, sociolingvistični in socialnoantropološki diskurz o etničnosti in nacionalizmu (ki ga npr. Komac, 1990a: 247, bežno uvaja skozi navajanje znamenitega *Uvoda* Fredrika Bartha iz leta 1969). Je pa prišlo do že označene asimilacije njegovih simptomov v govor o narodnostnih manjšinah: na način, ki je mestoma kar karikatura zahodnega diskurza, se je v slovenskih manjšinskih študijah uveljavila taka raba terminologije, ki je analitske kategorije npr. "etnične skupine" (in celo "etnosa/etniže"), "etničnih meja" ter "etnične identitete", kratkomalo izenačila s koncepti "narodne manjšine", "(krivične) državne meje" in "narodno zavednostjo" in jih tudi rabi sinonimno; celotna problematika, narodnostno ali manjšinsko vprašanje, pa je bila, kot rečeno, izenačena z etničnimi študijami.

V okoliščinah takšnega udomačevanja t. i. nove paradigme, nastale pretežno v okviru angloameriškega družboslovja, ki je preučevanje etničnosti in nacionalizma pravzaprav vzpostavilo kot predmet analize, v slovenskih etničnih študijah vztraja temeljni, univerzalni problem: zaradi nepripravljenosti na tako identifikacijo akterja, ki bi sistematično preprečevala vnaprejšnjo analitsko kategorizacijo, so fenomeni, ki naj bi jih analiza opisovala, nepovratno reificirani. Prav asimiliranje terminologije v obliki mimikrije zahodnega diskurza, ne pa tudi prisvajanje njegovih teoretskih vsebin, je bistveni diagnostični znak nadaljevanja esencialističnega razumevanja izključnega predmeta slovenskih etničnih študij, nacionalnih manjšin, tudi v čas po letu 1991, če naj ob privedbi določene sociološke lahkovernosti računamo na to ločnico kot mejnik vsaj formalnega izničenja ideološke diskurzivne prisile.

Tako neprebojna kontinuiteta je navidez paradoksalna tudi zato, ker je javnost, tudi strokovna, v Sloveniji že desetletja preplavljena s svarili pred etničnim in pred nacionalizmom: v socialističnem režimu je bil (etnični) nacionalizem negativni oponent tako "bratstva in enotnosti" kot tudi "delavskega internacionalizma", torej dvakratni vrhovni sovražnik "oblasti delovnega ljudstva", po letu 1990 pa so se svarila množila zlasti zaradi dogodkov na Balkanu npr. v zvezah, kakršni sta "medetnični konflikt" in "etnično čiščenje". Navsezadnje ne gre pozabiti, da je vzpostavitev slovenske nacionalne države spremljala na veliko načinov artikulirana politična in družboslovna skepsa, domača in tuja, o "retrogradnosti" vzpostavljanja nacije po etničnih mejah v času evropskih integrativnih procesov. – Še dodaten, pa prav tako navidezen paradoks vztrajanja pri esencialističnem odnosu do etničnega so tudi trdni indici o na Slovenskem obče razširjeni ksenofobiji, ki večinoma temelji v tradicionalni zaprtosti nacionalnega prostora in razmeroma zelo nizkem, pravzaprav kar neznatnem deležu imigracij iz jezikovno in kulturno tujih prostorov.⁵ Tovrstna ksenofobičnost je po vsem sodeč

⁵ *Obče znani so v tem smislu zadevni rezultati reprezentativnih raziskav Slovensko javno mnenje Inštituta za družbene vede pri Fakulteti istega imena. – Eno od vprašanj, ki ga raziskava periodično preverja, zadeva tudi sprejemljivost različnih socialnih (sodno kaznovanih, pijancev, narkomanov, političnih ekstremistov, homoseksualcev) in etničnih kategorij (ljudje druge rase, Judje, Romi) skozi vprašanje Koga ne bi hoteli imeti za svojega soseda? – Pri socialnih kategorijah so v trendu najmočnejšega porasta od leta 1992 preko 1994, 1995 do 1998 narkomani, pijanci, homoseksualci in politični skrajneži, ki mestoma dosegajo nad 70 %, pri etničnih kategorijah pa so bili rezultati takile: za ljudi druge rase v naštetih letih 39,5 %; 28,3 %; 17,2 %; 21,1 %. Za Rome, 41,9 %; 54,8 %; 48,7 %; 53,5 %. Za Jude pa 37,2 %, 20,7 %; 22,0 %; 24,8 %. Medtem ko je mogoče te rezultate primerjalno interpretirati skozi različne dejavnike, denimo percepcijo akutnosti ali relevantnosti implicirane problematike, je posebno slavo doživel podatek, da je le nezmaten odstotek tistih, ki si Juda ne bi želeli za soseda, kakega Juda tudi že v resnici videl (Toš in sod. 1978).*

⁶ *Kot posebej zanimivo tovrstno razpravo gl. Meštrović 1994.*

tudi strukturirana: okoristimo se lahko z Billigovo (1995) sistemizacijo tujosti in rečemo, da so na Slovenskem uveljavljene in politično zavarovane manjšine v tem diskurzu Vi, medtem ko so vse druge kategorije "etničnih" tujosti v diskurzivni vlogi Njih: s tem se trihotomija mi-vi-oni pač kaže kot radikalizirano esencionaliziranje, ne liberalizacija diskurza. Končno je mogoče trditvi v podporo navesti prav poseben problem: (ne)pripravljenost slovenskega nacionalnega prostora na "etnično globalizacijo", na priseljevanje iz nesosednih prostorov, ki Slovenijo v znatno večjem obsegu kot do sedaj nedvomno čaka v ne tako oddaljeni prihodnosti.

Naj povzamem: ne glede na kontinuirane, poudarjeno negativne konotacije etničnega in nacional(istič)nega v javnem prostoru afirmativnost in pozitivizem strokovnih naziranj o legalno prepoznanih nacionalnih manjšinah, ki so predstavljene kot modelne "etnične skupine", med drugim koreninista tako v občih, ljudskih kot tudi tradicionalnih strokovnih naziranjih, ki so ljudskim vzporedna in ki socialno konstruiranost (lastne, slovenske) etničnosti – in znotraj nje "narodnostne" manjšinskosti – mitologizirajo kot neposredovan, kontinuiran, organski zgodovinski proces, ki ima tudi decidirano etično naložbo: slovenski nacionalizem je v tem kontekstu predstavljen kot uresničenje občega principa pravičnosti. Navidezni paradoks ni izključna značilnost slovenskega državnega prostora, prej nasprotno: je občja značilnost ideologije nacionalne države in bistven vidik njene doktrine o etničnem (prim. Južnič 1993) oziroma legalni zakoličenosti njenih pravil za rekrutacijo članstva. Znotraj te ideologije so prizadevanja za premagovanje opisane socialne afazije manjšincev (ki je tako ali drugače, bodisi kot "nerazvitost" bodisi kot "idiosinkratičnost" njihov bistveni diagnostični znak) v nacionalistični leksiki označena kot "narodno buditeljstvo", "čedermaštvo", kot stvar osebnega in skupinskega heroizma; v bolj analitsko eleviranih rabah pa kot ideologija "dobrega nacionalizma".⁶ – Dualizem dobrega in slabega nacionalizma, kot lahko takoj rečemo, ima posebno tradicijo ter odmevne in pomenljive rabe in implikacije.

Orisani pogled na problematiko etničnost-nacionalnost-manjšinskost torej v tradiciji slovenskega narod(nost)nega vprašanja omogočata dve komplementarni, tesno soodvisni nazorski preponderanci, ki vzpostavljata nacionalistično organizacijo perspektive: (1) princip linearnega razvrščanja fenomenov na časovni premici, ki predpostavlja kvalitativno gradacijo ("razvoj", večinoma v pomenu "napredka"), in (2) komplementarna projekcija v prihodnost, ki se izrecno nanaša na tako kvalitativno gradacijo. Gre za princip organizacije perspektive "etničnega" (t. j. na nociji o neprehodni, izvorni drugačnosti osnovanega) nacionalizma kot družbenega projekta, ki izbrano in ustrezno obdelano zgodovinsko faktografijo za nazaj prepoznava kot kvalitativne skoke, "napredek" v lastnem procesu razvoja; etnični nacionalizem torej ne more prebiti brez katere od variant linearnega socialnega developmentalizma.

Ker nima konkretnega cilja ali konca, temveč se nenehno uresničuje, je nacionalizem tako rekoč popoln ideološki projekt, ne nepodoben npr. konceptu "vojskujoče se cerkve" v katolicizmu. Cilj ("dobrega") etničnega nacionalizma, za razliko od nacionalizma "multietničnih" nacij, npr. ZDA, je prav tako tesno analogen eshatološki podobi "zmagovite cerkve" in ga tudi dokaj podobno slika: mir, sožitje, blagostanje; ovire na poti do tega zelenega stanja pa so predvsem grožnje "nacionalni biti" in celo "nacionalnemu obstoju". Te nevarnosti si najlažje utirajo pot skozi pretnje "jeziku" in "kulturi"; pri t.i. "multietničnih" nacijah, kot je ZDA, je ta grožnja dosledno uperjena proti "demokraciji" (prim. Billig 1995: 94ff). – Beležimo, da se je nacionalna (tedaj pač v pomenu neprehodno različna, etnična oziroma "narodna") substanca podobno demonstrirala tudi v socialistični Jugoslaviji, kjer so v političnem govoru različni sovražniki ogrožali zlasti npr. "samoupravni socializem" in "pridobitve socialistične revolucije", torej tudi manifestacije ali variante "demokracije". Takšna inhibicija nazorno kaže na dejstvo, da sta nacija in demokracija v modernem političnem in ideološkem govoru pomensko venomer implicitno izenačevani na način sinonima, kot vidika ene entitete.

Na nivoju proizvodnje znanja je posebno restriktiven vidik takega pozitivizma torej v tem, da "nacionalno manjšino" vzpostavlja kot neprebojno kolektiviteto, ki se ji samoumevno, kot notranji smisel, vpisuje (edino relevanten) sociološki pripis, ki je hkrati nezdvojljen etični predznak: ohranjanje "narodnostne identitete" je samoumevna, "dobra" vsebina in cilj celo analitskega procesa, ne le analitikov vrednostni vpis v venomer zastrte, neopredeljene, inhibirane konkretne akterje. Diskurz slovenskega narodnostnega vprašanja, če naj si zdaj odgovorimo na zgoraj zastavljeno vprašanje, torej vsekakor ne operira z naracijo kakega živega, dejanskega akterja. Analitsko stališče, ki aksiomatično vračuna (dobri) nacionalizem (pri nacionalnih manjšinah je ta mantra kajpada ohranjanje in rast jezika, kulture in narodne zavednosti), na terenu⁷ namreč ne more zagledati drugega kot bodisi svoj identični odsev, bodisi "asimilacijo" in "izgubo jezika in kulture": preprosto rečeno, to ne morejo biti elementi dejanskega akterskega vedenja in (samo)razumevanja, temveč le (samo)razumevanja mitično konstruirane žrtve ("slabega", t. j. tujega ali konkurenčnega) nacionalizma, ki ga motivirajo enoznačno negativne ambicije in se obnaša kot nekakšen vsestranski in neutrudljiv *diabolus ex machina*. – In kakor je že tak interpretativni okvir sociološko naiven, je pa vse prej kot politično nedolžen: kadar namreč interpretacija briše dejansko areno socialnega dogajanja, areno akterskih interakcij, na njihovo mesto lahko vpisuje zgolj ideološki diskurz moči. Z drugimi besedami, preučevanje, v katerem so akterjeva narava, samorazumevanje in interakcija znani vnaprej, poizvedb pri akterjih pač ne potrebuje; na njihovo mesto pa lahko vpiše zgolj in samo lasten predsodek, ker česa drugega kratkomalo nima na voljo.

⁷ Če namreč do terena sploh pride. V slovenski raziskovalni in univerzitetni sferi je namreč povsem sprejemljivo in celo pravilo, da družboslovni "specialisti" za različne človeške skupnosti snov za sadove svoje specialistične virtuoznosti nabirajo malone izključno za svojimi pisalnimi mizami: pravilo, ki mimo sporadičnega anketiranja in druženja s političnimi reprezentanti "manjšin" gotovo velja tudi za ogromno večino raziskovalcev v slovenskih etničnih študijah.

⁸ Za zelo aktualen in luciden komentar o sprevačanju "dobrega" (etničnega) nacionalizma v "slabega", virulentnega prim. Južnič 1993.

⁹ Rotarjev vsebinski kontekst je v tem spisu sicer povsem drugačen, vendar se v tem citatu nanaša na formacijo "področja spontane ali samodejne razumljivosti" kot "ideološkega dispozitiva", ki določa v bistvu ljudska razumevanja.

¹⁰ Ali kot smo naznačili zgoraj, gre mestoma celo za trojni enačaj manjšina = etnična skupina = etnos. Tako sinonimiziranje ima lahko kar komične učinke (npr. ko se docela resno govori o "obeh etnosih na avstrijskem Koroškem", Zavrtnik-Zimic 1998) in dobro ilustrira bistvo esencijalizacije iz naslova "dobrega nacionalizma" in vsebinsko izpraznjenega udomačevanja terminologije.

Tudi mimo aktualnih težav z upravljanjem znanja so za interiorizacijo od ideologije države razločenega – ali vsaj ne avtomatično pozitivističnega – pogleda na etnično, "narodno" in nacionalno na Slovenskem še drugače neprijazni pogoji. Ogromno večino družboslovnih in humanističnih strok, njihovih tematik in vsebin so v Sloveniji izoblikovale generacije, ki so projekt slovenskega (in/ali jugoslovanskega) nacionalizma gledale in živele kot integralni del projekta družbene in prejkone tudi osebne liberacije in emancipacije, pravzaprav ne glede na to, ali so posamezniki bili "na liniji" zapovedanega "znanstvenega socializma" ali česa drugega. Te generacije in vzgojenost, ki so jo širili na strokovni podmladek, so samoumevnost ali zdravorazumskost (v pomenu *commonsensical*) dobrega nacionalizma gledale kot etično investicijo, torej kot demokratični oziroma celo pravičnostni princip;⁸ mogoče ga je celo obravnavati, kot bi lahko rekli z Bracom Rotarjem (1997),⁹ kot manifestacijo "zdravorazumskega delirija", v katerem se "videno prilagaja merilom razumljivosti" in se "družbene prakse ... skozi to interpretativno predelavo spremenijo v ideološke podobe". – Stvar seveda še zdaleč ni zgolj slovenski fenomen, nasprotno: kadar gre za interiorizacijo (in socializacijo v) tovrsten nacionalizem, gre zlahka za (več)generacijsko vez najmanj širom po Evropi. Kot rečeno, tak pogled močno otežuje, če ne celo preprečuje plodno analitsko perspektivo, saj jo obremeni z ideološkimi, ne fenomenološkimi presojami; te pa spekulativnega preizkusa ne vzdržijo: zaradi neprebojnega reificiranja in analitsko nevzdržnega kolektiviziranja predmeta preučevanja, ki dejanskega akterja, njegove performance in samorazumevanja ne potrebuje in vnaprej določi naravo svoje poizvedbe skozi enačaj manjšina = etnična skupina,¹⁰ ga niti ne všttevajo kot reden, neobhoden postopek.

Zaradi prenosa znanja znotraj tako obeležene kontinuitete v slovenski raziskovalni sferi je družboslovje najbrž najbolj prizadeto področje znanja v Sloveniji. Nekonkurenčnost etničnih študij, ki jo zaznamuje teoretska in vsebinska afazija, v Sloveniji korenini predvsem v dejstvu, da predmetnih debat in teoretizacij izven Slovenije še vedno "ni treba" poznati in vključevati, kajti trg znanja še ne premore naročnika, ki bi v vednosti o etničnosti in nacionalizmu gledal svoj vitalni interes, in za katerega bi se bilo potrebno (ali vredno) tako potruditi. Zaenkrat ima raziskovalno družboslovje zgolj skopega, večinoma nezainteresiranega podpornika (ki pa problematiko "nacionalnih manjšin" gleda enako pozitivistično kot izvajalec, saj se med seboj, kot moramo zaključiti po povedanem, vitalno informirata): državo, ki skozi birokratiziranje in postavljanje arbitrarnih selekcijskih kriterijev in pravil na neki način simulira trženje znanja, vzdržuje pa, če naj si za trenutek privoščimo zdrs v nikakor ne zgolj metaforični utilitarizem, le životarjenje – v obliki in pod diktatom nenehne rekreacije državne ideologije, pa četudi bi morda kdo hotel misliti, da je ta prisila zdaj dosti sublimnejša, kot je

bila v t. i. polpretekli zgodovini. Nujni rezultat je slabo družboslovje: tako slabo, da celo državni birokrati, ki se z njegovimi nosilnimi premisami samoumevno strinjajo in ki ga po sili razmer administrirajo, nanj gledajo kot na brezperspektivno in neprofitno početje.¹¹ Za poklicnega analitika je situacija na moč intrigantna: kaj se mora zgoditi, da bo začarani krog tega arhaiziranega koroboriranja pretrgan?

¹¹ *Za sijajno razvito argumentacijo položaja in razumevanja znanosti znotraj različnih "občinstev" v Sloveniji gl. Rotar 1997.*

LITERATURA:

- ANON (1927): The Position Of The Yugoslav Minority In Italy. *Ljubljana: National Minorities Institute.*
- ANON (1931): Cerkevne razmere v Julijski krajini. *Ljubljana: Manjšinski inštitut (rokopis).*
- AVŠIČ, Jaka (1946): Naš prvi pohod v Beneško Slovenijo. *Ljubljana: Znanstveni inštitut – oddelek za mejna vprašanja.*
- BARTH, Fredrik (ur.) (1970[1969]): Ethnic Groups And Boundaries. *The social organisation of culture difference. Bergen, Oslo: Universitets Forlaget; London: Allen & Unwin.*
- BILLIG, Michael (1995): Banal Nationalism. *London: Sage.*
- ČERMELJ, Lavo (Pavel Pavlovič) (1933): Naši onstran meje. *Ljubljana: Tiskarna Merkur d.d.*
- ČERMELJ, Lavo (1946): Venetian Slovenia. *Ljubljana: Yugoslav Institute for International Affairs.*
- GRAFENAUER, Bogo (1945): Koroški Slovenci v zgodovini. *Ljubljana: Znanstveni inštitut.*
- GRAFENAUER, Bogo (1946): Le developement national des Slovenes de Carinthie. *Ljubljana: Znanstveni inštitut – oddelek za mejna vprašanja.*
- JESIĆ, Boris (ur.) (1996): Manjšina kot subjekt. *Zbornik referatov iz razprav. Ljubljana: Državni zbor RS, Urad RS za Slovence po svetu in v zamejstvu, Inštitut za narodnostna vprašanja.*
- JEVNIKAR, Ivo (1998): Slovenija in manjšine. *Trst: Virgil Šček.*
- JUŽNIC, Stane (1993): Identiteta. *Ljubljana: FDV.*
- KOMAC, Miran (1990a): Proučevanje narodnostno manjšinske politične (sub)kulture.
- KOMAC, Miran (1990): Politična kultura, narodnostna identiteta, migracijski procesi in etnorazvoj. *Protislovja narodnostnega razvoja Slovencev v Videmski pokrajini. Ljubljana: FDV (doktorska disertacija).*
- LŪK, Albina (1980): "Italijanska in madžarska narodnost v Socialistični republiki Sloveniji". V: Manjšine – most med narodi. *Ljubljana: Republiški komite za informiranje.*
- NEČAK-LŪK, Albina (1998): Medetnični odnosi in etnična identiteta v slovenskem etničnem prostoru. *Izsledki projekta. Ljubljana: INV.*
- NOVAK, Viktor in Fran ZWITTER (ur.) (1945): Oko Trsta. *Beograd: Državni izdavački zavod Jugoslavije.*
- PLETERSKI, Janko (1965): "Narodna in politična zavest na Koroškem". *Ljubljana: Slovenska matica. Razprave in eseji 7.*
- STERGAR, Janez (1995): Seven Decades Of The Institute For Ethnic Studies / Les sept décennies del'institut des études ethniques. *Ljubljana: INV.*
- ŠUMI, Irena in Salvatore VENOSI (1995): Govoriti slovensko v Kanalski dolini. *Slovensko šolstvo od Marije Terezije do danes. Trst: Virgil Šček.*
- TOŠ, Niko in sodelavci (1998): Vrednote v prehodu I. *Slovensko javno mnenje 1968–1990. Ljubljana: FDV.*